

Regionale talen in de knel

Door: Roos Pijpers & Frans Boekema

Wereldwijd schat UNESCO het aantal talen op ongeveer 6000. Verreweg de meeste zijn minderheidstalen. De Atlas of the World's Languages in Danger of Disappearing definieert een minderheidstaal als een regionaal gesproken taal die door een nationale overheid officieel erkend is. Daarin verschilt een regionale taal van een dialect, dat zo'n officiële status niet heeft. Bekende voorbeelden zijn natuurlijk het Fries en het Catalaans, maar alleen al binnen Europa zijn er ruim honderd van deze talen, vaak met exotische namen en bijna allemaal met uitsterven bedreigd. Zo is er het Friulisch in het uiterste noordoosten van Italië, het Kashubisch in Noord-Polen en het Reto-Romaans dat alleen in een afgelegen bergdal in Zuidoost-Zwitserland gesproken wordt. Veel talen zijn varianten van grote taalgroepen als het Italiaans en het Duits, maar er zijn ook talen waarvan de oorsprong niet helemaal bekend is, zoals het Baskisch.

Volgens de samensteller van de Atlas, de Australiër Stephen Wurm, betekent het uitsterven van een taal het verlies van het gedachtegoed van een volk. Sommige talen hebben een veel grotere en gevarieerdere woordenschat dan andere. Wurm geeft het voorbeeld van het woord 'sneeuw', waarvan het Inuit, een nog maar weinig gesproken eskimotaal, zeker tien verschillende varianten kent die allemaal een ander type sneeuw aanduiden. Het verdwijnen van zo'n taal leidt tot het verdwijnen van percepties van de wereld om ons heen en daarmee van een stukje culturele diversiteit. Hoe komt het dat talen uitsterven en wat wordt ertegen gedaan?

Verandering

De functie en status van talen veranderen voortdurend en dat is niets nieuws. Stephen Wurm wijst hier op de sporen die het koloniale tijdperk heeft nagelaten. Daarin legden de Engelsen, Spanjaarden, Portugezen, Fransen en Nederlanders hun taal op aan inheemse volken overal ter wereld, waardoor tal van regionale en lokale talen in de verdrinking kwamen. Actuele redenen voor het verdwijnen van talen hebben te maken met globalisering, mobiliteit en economische eenwording. In een tijd waarin staatsgrenzen vervagen, culturen integreren en mensen gemakkelijker verhuizen of emigreren, is er een toenemend taalcontact tussen sprekers van grotere en kleinere talen. En omdat economische en sociale interactie meer gebaat zijn bij taaleenheid dan bij taalverschil, wordt het minder aantrekkelijk een regionale taal op je kinderen over te dragen of zelf te blijven spreken.

Het Economic Bureau for Lesser Used Languages, een niet-gouvernementele organisatie die

opkomt voor de belangen van sprekers van minderheidstalen in Europa, heeft uitgebreid onderzoek gedaan naar het verband tussen taaldiversiteit en taalbehoud enerzijds, en internationalisering en economische groei anderzijds. De studie, Euromosaic, stelt dat de meeste regionale talen in de knel komen door economische integratie en door emigratie uit het minderheidstaalgebied. Dat geldt bijvoorbeeld voor het Sardijns, Corsicaans, Iers en Welsh. Uit het onderzoek blijkt ook dat regionale talen die in Europese grensgebieden worden gesproken, zoals Duits in Frankrijk en Italiaans in Zwitserland, wél genoeg draagvlak hebben om te blijven voortbestaan. Dat is op zich niet zo verwonderlijk, want het gaat om grote talen met veel sprekers aan de overkant van de grens.

Euromosaic is maar over één echt regionale taal optimistisch: het Catalaans in Spanje (ook in Frankrijk wordt Catalaans gesproken). De belangrijkste reden is dat het Catalaans met ruim vier miljoen sprekers Europa's grootste regionale taal is. Maar er is meer. Catalanen voelden zich altijd al sterk verbonden met hun taal, maar onder de Franco-dictatuur was het in Spanje decennialang verboden regionale talen te spreken. Tegenwoordig wordt de Catalaanse identiteit dan ook des te sterker uitgedragen, vooral door het gebruik van de regionale taal in vrijwel alle facetten van het dagelijkse leven. Een derde verklaring ligt in de sterke economische positie van Catalonië. De regio is van oudsher de economische motor van Spanje. In andere Spaanse minderheidstaalgebieden zoals Baskenland en Galicië speelt de regionale identiteit weliswaar ook een belangrijke rol, maar daar steunt de economie nog altijd op traditionele sectoren, respectievelijk de zware industrie (Baskenland) en de landbouw (Galicië). Een sterke identiteitsbeleving in combinatie met een gunstige economische ontwikkeling kunnen een regionale taal dus een dominante positie opleveren; in Barcelona en omstreken is immers het Catalaans de eerste taal, en niet het Castiliaans, dat de officiële Spaanse taal is. Het beeld dat uit zowel de Atlas als het Euromosaic-rapport naar voren komt, is dat de meeste regionale talen onvoldoende sprekers en economische waarde hebben om in het eigen gebied de landstaal te kunnen domineren.

Belangenbehartigers

De Atlas of the World's Languages in Danger of Disappearing geeft een overzicht van internationale organisaties die zich actief inzetten voor het behoud van regionale talen. Denk aan lobby's bij nationale overheden voor een op meer diversiteit gericht taalbeleid, zoals het verplicht stellen van enkele uren onderwijs per week in de regionale taal op scholen in het minderheidstaalgebied. Daarnaast zijn ze betrokken bij het organiseren van culturele evenementen en conferenties over regionale talen. In Europa zorgt het European Bureau for Lesser Used Languages hier al twintig jaar voor. Het ontvangt financiële steun van de Europese Unie, die taaldiversiteit beschouwt als een belangrijk element van het Europese culturele erfgoed, zowel de officiële talen van de lidstaten als de regionale talen.

Hoe nationale overheden met regionale talen omgaan verschilt per land. Binnen Europa staat Zwitserland erom bekend een heel actief taalbeleid te voeren. Het Reto-Romaans, dat door maar 67.000 mensen gesproken wordt, heeft toch de status van officiële taal en de Zwitserse regering doet veel moeite het aantal sprekers en zo de taal in stand te houden. In Frankrijk, waar het Frans wordt gezien als symbool van nationale eenheid bij uitstek, zijn minderheidstalen juist altijd sterk verwaarloosd. Het Occitaans is hierdoor nagenoeg verdwenen in Frankrijk en ook het Bretons wordt met uitsterven bedreigd. De minderheidstaalgebieden zelf proberen inkomsten te werven uit toeristische producten of culturele activiteiten waarin de regionale taal een rol speelt. Denk bijvoorbeeld aan de

verkoop van streekartikelen met tekst in de regionale taal op de verpakking, en poëzie- of liederenfestivals die de taal onder de aandacht brengen van een breder publiek.

Nederlands?

Dit roept de vraag op of het Nederlands in de toekomst hetzelfde lot wacht. Op dit moment staat het Nederlands nog in de top-40 van meest gesproken talen in de wereld, maar de status van 'onze taal' is al wel sterk veranderd ten opzichte van zo'n een eeuw geleden. Het Engels wordt vandaag de dag als lingua franca ingezet bij een groot aantal taalcontacten, zowel zakelijk als informeel. Neem bijvoorbeeld het onderwijs: aan Nederlandse universiteiten worden steeds meer vakken en zelfs hele studierichtingen in het Engels aangeboden. En ook op reguliere middelbare scholen rukt tweetalig onderwijs op. Het toenemende gebruik van het Engels in het hoger onderwijs baart de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen zo veel zorgen, dat zij in februari 2003 een alarmerend rapport uitbracht over de marginalisering van het Nederlands als wetenschapstaal. Anno 2004 is het oprukken van het Engels in het dagelijkse leven vooral te merken in marketing jargon als 'sales executive officer' en jongerentaal als 'powered by Yorin'. Maar mocht de Atlas of the World's Languages in Danger of Disappearing aan net zo veel herdrukken toekomen als de Grote Bosatlas, dan zou het tegen die tijd zomaar kunnen dat ook het Nederlands in de knel zit...

Literatuur

- Euromosaic 1996. The Production and Reproduction of the Minority Language Groups in the European Union. European Bureau for Lesser Used Languages, Brussel.
- Langevelde, A. van 1999. Bilingualism and Regional Economic Development. Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap, Utrecht.
- KNAW 2003. Nederlands, tenzij... Tweetaligheid in de Geestes- en de Gedrags- en Maatschappijwetenschappen. Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, Amsterdam.
- Wurm, S. 2001. Atlas of the World's Languages in Danger of Disappearing. UNESCO Publishing, Paris.